

ту «Києво-Могилянська Академія», продовжуючи свою блискучу серію перекладів французьких авторів ХХ століття «Дух і літера», за сприяння посольства Республіки Франція в Україні та підтримки Міністерства закордонних справ Республіки Франція. Маємо нагоду подякувати працівникам Центру Європейських Гуманітарних Досліджень і всім тим, кого об'єднує у спільній праці «Дух і літера». Бажаємо упіхів. Чекаємо на нові книги.

Є. Мулярчук

Аболіна Т.Г., Ермоленко А.М., Кисельова О.О., Малахов В.А. Етичні норми й цінності: проблема обґрунтування. — К.: Стилос, 1997. — 143 с.

Моральність існує у царині людської свободи. Такого висновку доходить кожен, хто спробує заглибитися до суті етичної проблематики. Людина вільна бути моральною, прагнути морального добра, любити добро. Лише вільна у собі людина здатна поставитися до іншої людини як до цілі, а не як до засобу, знає, що над усе мають цінність моральні принципи. Поступитися ними — це поступитися своєю свободою, втрачати себе.

Кожен із нас є у собі глибинною, найглибшою підставою для того, щоб істина нашого існування виявляла себе зовні, світові, іншій особистості. Поступитися моральними принципами — це як переступити через істину у собі. Коли зроблено перший такий крок, втрачається чутливість. А моральність таки ґрунтується на почутті...

Наша країна потерпає від наслідків внутрішньої несвободи своїх громадян. Ми знаємо або сваволю, або духовне рабство — як і всі крайнощі, вони тяжіють одна до одної. І та й та подібні між собою відсутністю внутрішньої глибини, кореня в істині людського існування.

Книга, про яку тут має йти мова, не містить у своїй назві понять «істина», «свобода», «особистість». Вона має академічну, некон'юктурну назву. Написана 1995-го, підготовлена до друку 1997-го і видана 1998 року Центром громадянської просвіти «Київське братство» за фінансової підтримки Міжнародного Фонду «Відродження», ця книга є все ж значною подією через саму свою появу — таку «незрозумілу і несвоєчасну». Адже лютує криза — наслідок деморалізації й несвободи, — яка заганняє наших співвітчизників в ярмо дедалі скрутніших обставин. А філософія стала справою сумління, особистого обов'язку і здається зовсім зайвою для суспільства.

Але філософ, хто ще здатний бути хоч скільки-небудь філософом, знає, що теза «буття визначає свідомість» добре підходить для пояснення світу, однак, щоб змінювати світ, потрібно написати інше: «свідомість визначає буття». Коли не збагнути значно більшу потужність другої тези у порівнянні з першою, тоді немає ніякого пояснення, для чого пишуться філософські книжки, та ще й з етики. Світ, у якому ми існуємо, формується нашою свідомістю. Філософ, прояснюючи нетрі людської свідомості, творить умовини можливості світлішого світу.

Здолавши владу традиційного способу життя, людство заблукало в суперечностях власних довірливих думок, і вже вбачає вихід ледь не у відмові від

самого розуму, в безглузді як принципі буття. Не дивно, що й саме буття людства опинилось під загрозою.

Саме людський розум, який може бути практичним і постає засадою реального поліпшення людського світу, утверджується у першому розділі монографії «Соціокультурні підвалини граничного обґрунтування моральних норм», написаному знаним фахівцем сучасної західної практичної філософії А.М.Єрмоленком. Автор розділу з академічною ґрунтовністю, яка робить честь філософському співтовариству й надто нефілософському сьогоденню, розкрив проблему граничного обґрунтування етичних норм і цінностей, охопивши коло найвизначніших етичних ідей трансцедентально-прагматичного напрямку, філософської онтології та антропології і соціальної філософії, як вони розгорталися й трансформувалися впродовж ХХ століття. Світ, у якому ми живемо, світ кінця II тисячоліття, не може бути гармонізованим на засадах індивідуалізму, абсолютизації партикулярних етосів й етичної самобутності, це світ, який розривають усе нові й нові конфлікти, далеко не академічні, а такі, де зброю аргументів замінює аргумент зброї. Шляхом поліпшення ситуації не буде перемога однієї з точок зору, але визнання рівного права на власний погляд кожної особистості, спільноти, нації у світі, який об'єктивно стає світом спільного буття. У раціоналізованому просторі людського співбуття моральний аргумент часто вже не є засобом прямої дії. «Моральнісним», за термінологією автора, має стати саме аргументування. Моральність зміщується від догматики цілей до тактики засобів, стаючи власне і стратегією, коли випрацьовуються принципи вільного від примусу обговорення й обґрунтування спільних для людства, для носіїв різних традицій і культур, норм і цінностей. Це, звісно, етика формалістська. Проте формалізм в етиці містить бодай один, але визначальний як для етики, змістовий принцип — воління до вільного від примусу пошуку спільних шляхів до того, щоб світ став кращим. «Чудо» (с.56) «золотого правила моралі» — моральне в своїй основі визнання рівного значення іншої особи з власним значенням людини для себе — стає підвалиною для випрацювання принципів «моральної аргументації» як ідеальних критеріїв перевірки у практичному дискурсі норм на істинність, правильність, універсальність.

Треба відзначити вдалу послідовність текстів цієї колективної праці. Впевненою у собі та власній практичності мовою сучасної західної філософської думки — трансцеденталістська, онтологічна, антропологічна чи соціально-філософська вона у своїх парадигмах — кожного разу вибудовується базис, на якому етика постає засобом вирішення актуальних проблем, етика немов не має іншого виправдання у собі і потребує, щоб її потрібність було акцентовано — суто, сказати б, капіталістичне явище. Таке враження, що вже розставлено всі крапки над «і», дуже м'яко, інтелігентно прояснюється духовна глибина й нерозв'язність кардинальних проблем етики. Тут ми знову бачимо етику як вчення про добро і зло, бачимо, що наявний світ не лише потребує вирішення конкретних етичних проблем, але це

вирішення вимагає уваги до фундаментальних, онтологічних проблем філософської етики. Цей розділ має назву «Проблема обґрунтування етичних норм і цінностей в контексті культури: трансформація і межі онтологічного підходу» і написаний В.А.Малаховим.

Третій і четвертий розділи книги ставлять більш конкретні за масштабом проблеми й відповідно менші за обсягом. У розділі О.О.Кисельової «Моральнісність як безпосереднє ставлення до іншого» на основі ґрунтовного історико-філософського аналізу проблеми чужого «я» «моральнісність» (за авторською термінологією) розкривається як здатність людини до співпереживання. Саме такі моменти безпосереднього ставлення до іншого кристалізуються у моральних нормах, залишаючись, однак, живим джерелом їхніх змін і відтворення у плінних умовах нашого буття. Завершальний, четвертий розділ «Співвідношення духовних і життєвих цінностей як проблема етики», написаний Т.Г.Аболіною, спрямовано на подолання антитези «духу» і «життя» в етиці. Авторський виклад пронизано тією думкою, що «намагання побудувати об'єктивну етику, що виключає апіорні передумови моральнісного досвіду, приречене на поразку» (с.122). Існуванню моральних цінностей передуює, на думку автора, переживання життя як всеохоплюючого блага в царині безпосередньої чуттєвої стихії. «Саме тому життєва практична діяльність по самій своїй суті не ворожа духовності, а сприяє її дійсній присутності в безпосередньому житті» (с.135) — таким гармонійним, з огляду на ворожу духовності дійсність, виявилось закінчення останнього розділу книги, виражаючи завжди необхідний для етики оптимізм.

Усі розділи книги написані з різних теоретичних позицій, але у кожному тексті відчувається особистість автора. Книга вводить нас у світ неповторних філософських інтуїцій тих, хто її написав, немов запрошуючи до продовження діалогу на підняті теми. Філософське співтовариство має бути вдячним авторам за нагоду поспілкуватися на теми, здавалося б, традиційні, але по-новому актуальні у плині часу, та біда — через дуже незначний наклад книга може залишитися недосяжною для багатьох зацікавлених читачів.

Є. Мулярчук

Alois Maria Haas, Meister Eckhart als normative Gestalt geistlichen Lebens. Zweite, durchgesehene und mit einem Nachwort erweiterte Ausgabe, Johannes Verlag Freiburg 1995, 151 Seiten.

Алоїс Марія Хаас, «Майстер Екхарт як нормативна постать духовного життя». Друге, переглянуте і доповнене післямовою видання. Видавництво «Йоганнес Ферлаг», Фрайбург, 1995 р. — 151 с.

Метою усієї містики та метафізики майстра Екхарта є пізнання вищої дійсності наособистісного абсолюту та злиття з нею. Пізнання в даному випадку не можна розуміти в звичайному філософському сенсі. Містично-метафізичне пізнання майстра Екхарта являє собою швидше духовне споглядання дійсності Бога. Це духовне споглядання є водночас виразом з'єднан-